

JUNILIUSZ AFRYKAŃCZYK

ZASADY PRAWA BOŻEGO

Wprowadzenie, tłumaczenie i przypisy
Ks. Bogdan Czyżewski

Wydawnictwo WAM
Kraków 2008

Tytuł oryginału:
JUNILIUS AFRICANUS
Instituta regularia divinae legis,
wyd. H. Kihn, *Theodor von Mopsuestia und Junilius Africanus als Exegeten,*
Freiburg im Breisgau 1880, s. 465-528

© Wydawnictwo WAM, 2008

Redakcja
Henryk Pietras SJ

Projekt okładki
Andrzej Sochacki

ISBN 978-83-7505-154-4

WYDAWNICTWO WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 KRAKÓW
tel. 012 62 93 200 • fax 012 429 50 03
e-mail: wam@wydawnictwowam.pl

DZIAŁ HANDLOWY
tel. 012 62 93 254-256 • fax 012 430 32 10
e-mail: handel@wydawnictwowam.pl

Zapraszamy do naszej KSIĘGARNI INTERNETOWEJ
<http://WydawnictwoWAM.pl>
tel. 012 62 93 260 • fax 012 62 93 261

Drukarnia Wydawnictwa WAM
ul. Kopernika 26 • 31-501 Kraków
wydawnictwowam.pl

SPIS TREŚCI

Wprowadzenie	5
Wykaz skrótów	21
Bibliografia	23

Juniliusz Afrykańczyk ZASADY PRAWA BOŻEGO

Wstęp	27
Tytuły księgi pierwszej	29
Księga pierwsza	31
Tytuły drugiej księgi	49
Księga druga	51
Indeks biblijny	85

WPROWADZENIE¹

1. BIBLIA W TWÓRCZOŚCI LITERACKIEJ OJCÓW KOŚCIOŁA

Biblia stanowiła od wieków pole badań i poszukiwań wielu ludzi. W środowisku religijnym odkrywano w niej przesłanie Boga skierowane do człowieka. Próbowano także wyjaśniać zawarte w Piśmie Świętym wydarzenia i słowa, stąd też zrodziła się próba przedstawienia naukowej interpretacji Ksiąg Świętych². Duże zasługi położyli tutaj Ojcowie Kościoła i pisarze starożytności chrześcijańskiej. W czasach patrystycznych rola Biblii stała się niezwykle ważna i doniosła³. Stanowiła ona dla Ojców nie tylko przedmiot badań naukowych i źródło wiedzy, ale uznawali ją przede wszystkim za Księgę Świętą, do niej też odnosili się z największym szacunkiem⁴. Dlatego pisarze chrześcijańscy okresu patrystycznego traktowali Biblię jako podstawowe źródło swojej twórczości pisarskiej. Całą spuściznę literacką Ojców można uznać za jeden wielki komentarz do Pisma Świętego⁵. Świadczą o tym chociażby ich dzieła napisane w formie biblijnych komentarzy.

---

¹ Niniejsze wprowadzenie opracowane zostało na podstawie mojej monografii: por. B. CZYZEWSKI, *Księgi Pisma Świętego w ujęciu isagogi Juniliusza Afrykańczyka*, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań 2003, 318 s. i zawiera większość informacji zawartych tam we wstępie (s. 5-20) i w zakończeniu (s. 291-295).

² Por. B. CZYZEWSKI, *Chryzologia w Komentarzu do Zachariasza Dydyka Aleksandryjskiego*, Gaudentinum, Gniezno 1996, 11.

³ Por. K. ROMANIUK, *Biblia u Ojców Kościoła a Ojcowie Kościoła w studium Biblii*, RTK 22 (1975), z. 1, 70.

⁴ Por. E. OZOROWSKI, *Biblia–ojcowie–teologia*, STV 28 (1990), z. 1, 33.

⁵ Por. E. OZOROWSKI, *Pismo Święte w życiu pierwszych chrześcijan*, RBL 30 (1977), 313.

W okresie starożytności chrześcijańskiej miały one kilka postaci. Były to na przykład homilie stanowiące bardzo popularną formę ówczesnego nauczania, a także komentarze mające postać glos⁶. Obok nich powstawały również komentarze we właściwym tego słowa znaczeniu, które objaśniały tekst biblijny wiersz po wierszu⁷.

Poza typowymi komentarzami i homiliami do poszczególnych ksiąg Pisma Świętego, pojawiły się także w starożytności chrześcijańskiej jeszcze inne prace związane z Biblią. Chodzi tutaj o grupę dzieł, które podają teologiczne zasady egzegezy biblijnej. Na Wschodzie tego rodzaju opracowania spotykamy u Klemensa Aleksandryjskiego w *Stromatach*⁸ i u Orygenesusa w *De principiis*⁹, natomiast na Zachodzie u donatysty Tykoniusza w *Liber regularum*¹⁰, u św. Augustyna w *De doctrina christiana*¹¹, a także u Eucheriusza z Lyonu w *Instructiones ad Salonium libri III*¹². Na szczególną jednak uwagę w tym względzie zasługuje Juniliusz Afrykańczyk, autor *Instituta regularia divinae legis*¹³. Jest to niewielkie pismo zawierające teorię biblijnej egzegezy, które można nazwać wprowadzeniem do studiowania i poznania Pisma Świętego.

---

⁶ Glosy chrześcijańskie wzorowane były na pracach greckich. Gramatycy i scholiaści greccy używali słowa *glossai* w potrójnym znaczeniu: na oznaczenie słów dawnych, które wyszły już z użycia, a których sens uległ z biegiem czasu zmianie; na oznaczenie słów technicznych, używanych tylko lokalnie; oraz na oznaczenie wszelkich słów niezrozumiałych, które potrzebowały objaśnień, by można było zrozumieć czytany tekst (por. S. WIELGUS, *Badania nad Biblią w starożytności i w średniowieczu*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 1990, 20).

⁷ Szerzej na temat innych form komentarzy, które rozwijały się w okresie patrystycznym zob. S. WIELGUS, *Badania nad Biblią w starożytności i w średniowieczu*, 21-29.

⁸ Por. KLEMENS ALEKSANDRYJSKI, *Stromata*, PG 8, 685-9, 602; przekł. pol. JANINA NIEMIRSKA-PLISZCZYŃSKA, *Klemens Aleksandryjski, Koberce*, t. 1-2, PAX, Warszawa 1994.

⁹ Por. ORYGENES, *De principiis*, PG 2, 115-414; przekł. pol. S. KALINKOWSKI, *Orygenes, O zasadach*, ŻMT 1, WAM, Kraków 1996.

¹⁰ Por. TYKONIUSZ, *Liber regularum*, PL 18, 15-64.

¹¹ Por. ŚW. AUGUSTYN, *De doctrina christiana*, CCSL 32, 1-167; przekł. pol. J. SULOWSKI, *Św. Augustyn, O nauce chrześcijańskiej*, PAX, Warszawa 1989.

¹² Por. M. STAROWIEYSKI, *Egzegeza Ojców Kościoła*, AK 82 (1990), t. 115, 34.

¹³ Aby uniknąć powtarzania zbyt długiego oryginalnego tytułu dzieła Juniliusza, używam w dalszym tekście skrótu *Instituta*.

KSIĘGA PIERWSZA

I

O CZĘŚCIACH PRAWA BOŻEGO

UCZEŃ: Na ile zasadniczych części dzieli się poznanie prawa Bożego?

NAUCZYCIEL: Na dwie, z których jedna dotyczy samej formy wypowiedzi, inna dotyczy treści, o których uczy nas samo Pismo Święte.

II

JAKIE [CZĘŚCI] NALEŻĄ DO FORMY WYPOWIEDZI PISM?

UCZEŃ: Ile jest [części] odnoszących się do formy wypowiedzi?

NAUCZYCIEL: Pięć.

UCZEŃ: Które?

NAUCZYCIEL: Sposób wyrażania się, autorytet, pisarz, sposób, porządek.

UCZEŃ: Ile jest gatunków wyrażania się?

NAUCZYCIEL: Cztery: bowiem albo jest historyczny, albo proroczy, albo przysłowiowy, albo po prostu pouczający.

III

O HISTORII

UCZEŃ: Co to jest historia?

NAUCZYCIEL: Opowiadanie o rzeczach minionych albo o zdarzeniach współczesnych.

UCZEŃ: W których księgach zawarta jest Boska historia?

NAUCZYCIEL: W siedemnastu: w Księdze Rodzaju, w Księdze Wyjścia, w Księdze Kapłańskiej, w Księdze Liczb, w Księdze Powtórzonego Prawa, w Księdze Jozuego, w Księdze Sędziów, według nas w czterech księgach Królewskich, według Hebrajczyków w dwóch księgach, w czterech księgach Ewangelii: według Mateusza, według Marka, według Łukasza, według Jana, w księdze Dziejów Apostolskich.

UCZEŃ: Czy żadne inne księgi nie należą do Boskiej historii?

NAUCZYCIEL: Wielu przyłącza: dwie Kronik, jedną Hioba, dwie Ezdrasza, jedną Judyty, jedną Estery, dwie Machabejskie.

UCZEŃ: Dlaczego te księgi nie wchodzi w skład Pism kanonicznych?¹

NAUCZYCIEL: Ponieważ także u Hebrajczyków przyjmowano je z tą różnicą, jak Hieronim i inni świadczą.

UCZEŃ: Czy żaden inny gatunek nie znajduje się w tych księgach?

NAUCZYCIEL: Występują inne, lecz nie bezpośrednio, ponieważ jeżeli nawet osoby, przez które [wydarzenia] najpierw zostały opowiedziane, po raz wtóry podały je jako inne gatunki, to jednak przez tego, kto napisał księgę, zostały opowiedziane jako historia, jak na przykład błogosławieństwa patriarchy Jakuba przez samego proroka zostały opowiedziane, lecz Mojżesz, który je referuje, opowiada według porządku historycznego. A kiedy sam Mojżesz mówi: *Na początku stworzone zostało niebo i ziemia*², mówi wprawdzie według ducha proroczego, lecz opowiada według gatunku historycznego. Podobnie i historia niekiedy brzmi przysłowiowo, na przykład: *Chodzące drzewa wędrowały, aby namaścić króla nad sobą*³. Niekiedy po prostu poucza, to znaczy: *Sluchaj Izraelu, Pan, twój Bóg jest Bogiem jedynym*⁴. Wszystko jednak, jak powiedziałem, napisane jest w gatunku historycznym.

UCZEŃ: Dlaczego gatunek historyczny wyróżnia się od pozostałych gatunków?

¹ Tego rodzaju pytanie może sugerować, że Juniliusz odrzuca księgi, o których wyraża się, że „większość je przyłącza” (*adiungunt plures*). Porównanie jednak z innymi wykazało, że ksiąg Pisma Świętego pozwala stwierdzić, że Juniliusz zalicza wspomniane dodatkowe księgi do gatunku historycznego, idąc za oficjalnymi wypowiedziami Kościoła, a także za samym św. Augustynem (por. więcej na ten temat w moim opracowaniu: *Księgi Pisma Świętego w ujęciu isagogi Juniliusza Afrykańczyka*, 72-76).

² Rdz 1, 1.

³ Sdz 9, 8.

⁴ Pwt 6, 4.

NAUCZYCIEL: Ponieważ jemu samemu podlegają pozostałe, on zaś sam nikomu nie podlega.

UCZEŃ: Co posiada on wspólnego z pozostałymi gatunkami?

NAUCZYCIEL: Ma wspólne z pouczającą nauką to, co jest w obydwu gatunkach widzialne, chociaż większość jest trudna do zrozumienia; albowiem inne gatunki charakteryzują się czymś przeciwnym⁵.

IV O PROROCTWIE

UCZEŃ: Co to jest prorocstwo?

NAUCZYCIEL: Jest to ukazanie z natchnienia Bożego zdarzeń ukrytych przeszłych, albo obecnych, albo przyszłych.

UCZEŃ: Podaj prorocstwo dla [zdarzeń] przeszłych.

NAUCZYCIEL: *Przez Słowo Pana powstały niebiosy⁶ i Ponieważ sam powiedział i zostały uczynione⁷. A także: Na początku stworzył Bóg niebo i ziemię⁸.*

UCZEŃ: Podaj [prorocstwo] dla [zdarzeń] obecnych.

---

⁵ *Habet commune cum simpliciter doctrina, quod utraque superficie planae videntur; cum sint intellectu plerumque difficiles; nam aliae contra.* Wypowiedź tę można zinterpretować w takim znaczeniu, iż przedstawione wydarzenie jest widoczne, gdy nie jest przysłonięte alegorią bądź też typologią. Dzięki temu daje się stosunkowo prosto odczytać w sposób dosłowny. Juniliusz dodaje jednak, że mało jest takich elementów w gatunku pouczającym, ponieważ znaczna jego część jest trudna do zrozumienia. Podana wyżej interpretacja tekstu Juniliusza wynika z drugiej części przytoczonego zdania, kiedy mówi on o ewentualnym podobieństwie gatunku historycznego do prorockiego i przysłowiowego. Autor *Instituta* uważa, że „inne” charakteryzują się czymś przeciwnym (*nam aliae contra*). Trudno jest w sposób jednoznaczny odczytać, co miał tutaj na myśli. Cały chyba kontekst wypowiedzi zmierza najpierw do ukazania punktów wspólnych dla gatunków historycznego i pouczającego, następnie odnosi się prawdopodobnie do pozostałych, czyli do prorockiego i przysłowiowego. Wydaje się, iż kryją się one pod słowem *aliae*, a Juniliusz chce powiedzieć, że w przypadku tych gatunków nie można mówić o sensie dosłownym, stąd też brakuje jakichkolwiek punktów wspólnych rodzaju historycznego z prorockim i przysłowiowym.

⁶ Ps 33(32), 6.

⁷ Ps 148, 5.

⁸ Rdz 1, 1.